

Bakugrások

Balázs Attilával beszélget Ménesi Gábor

– *Írói indulásod az Új Symposionhoz kapcsolódik: Csorba Béla, Fenyvesi Ottó, Sziveri János és mások mellett a harmadik Sympo-nemzedék tagja voltál. Mikor és hogyan kerültél kapcsolatba a folyóirattal?*

– Nehéz ebben a kérdésben újat mondanom, mást, mint amit egyik-másik kötetembe beleírtam, tán még túl bőven is. A „Szopjon ön is kecskét!” Ladik Kati-szlogen, az avantgárd „Proletárok, közösüljetek!” és társai közelítettek pusztán kíváncsiságból a folyóirathoz a hetvenes évek elején, illetve a *Sympo* különféle számaiban megjelent, többnyire új hangú, ha nem is mindig a legszerencsésebb stílusú írások (utóbbi jobban látszik már így, jóval messzebről). Megjegyzem, aztán mégse vettek el oly sokat ezek a stilisztikai magasságvesztések, földi elhasalások az új hangok, új figurák keresésének összesített értékéből. Gimnazista koromban történt hát, hogy apám ágya alatt, a korabeli pornóliteratúra mellett rábukkantam az *Új Symposion* pár, akkoriban kisebb-nagyobb vihart kavart számára. Bár később szívesen emlékeztem rá, mennyire megragadott Herbert Marcuse filozófiája az anyag és a forma játéklehetőségeiről, az új szenzibilitás gyakorlatáról és egyebekről, tény, hogy mindenekelőtt a „szimpós” avantgárd költészet édesapám által aláhúzott eroto-polito stb. blódlíjei keltették fel késő kamasz figyelmemet. Különösképpen azok, amelyeket az én édes, jó, egykor magyar szakos tanár, később kabaréfőnök apukám a legvastagabban húzott alá. Tette ezt valószínűleg pusztán szórakozásból, illetve megszakásból, holmiféle extrém elmeállapot gyümölcseinek tartva e sajátos gyöngyszemeket. Emlékszem, kezdetben engem is pukkasztottak ezek a szövegek, dühíttettek, hogy hát miért kell így, ugye, amikor szépen is lehet írni, közérthetően, úgy, hogy eleje-vége egyben, közben közepe is van, ilyesmi, ám hamarosan észre kellettennem, hogy a normál üzemanyagra működő többséggel szemben tulajdonképpen én is mennyire vonzódom ehhez a valamihez, amit akkor amolyan kihagyásos, kifordított világtükrözésnek láttam, a játékos elme görbületének. Nem értettem az én rendhagyó pályamódosításokra képes apukám furcsa haragját, sőt valamelyest megvetését is, aki így előbb kezdett írni a *Sympo*ba, mint én, és ezen rágódva tovább bonyolódtam a dologba. Meghatározó pillanatok voltak mindenképpen, még ha nem igazából az ebből is származó irodalmi érdeklődés vezérelt az újvidéki bölcsészkarra, inkább a tanácsstalanság vitt oda. Ott aztán gyorsan belebotlottam egy nagyhangú, örökké hözöngő ifjú titánba, amivel a magam sorsa is megpecsételődött. Sziveri Jánossal egy ideig együtt jártam az egyetem mellé, még hozzá egy Gurman nevű, kissé giccses vendéglátó-ipari egységbe, ahol Fenyvesi is megfordult, Szűgyi Zoltán is, meg mások. Onnan vezetett rövidesen az utunk a Katolikus portára. No, nem az ájtatoskodás kényszere irányított bennünket, hanem az, hogy ott volt akkoriban az *Új Symposion* szerkesztősége, márpedig mi úgy döntöttünk, egye fene, bár nem valami férfias, de írunk. Többen is ott kezdtünk el folyamatosan publikálni így a hetvenes évek derekán.

– *Mit jelentett ez a szellemi műhely és az ott kialakuló barátságok? Mennyire volt fontos a nemzedékhez tartozás?*

– A hatvanas években indult *Sympóban*, amelyik akkorra már botrányos nemzedék-váltást is átélt, ahogyan majd a mi Sympónk a nyolcvanas évek elején Sziverivel az élen, ott akkorra már kialakult valamiféle nemzedékben való gondolkodás, ha másért nem, hát megkülönböztetésül. Praktikus szempontból. Első generáció, második, mi meg a harmadik, éppen alakulóban, ha nem is születünk mindannyian épp abban az évben. Örököltük hát, és élveztük a kortárs szellemi áramlatokra nyitott szerkesztőségi légkört. Abban az atmoszférában ha nem is pont úgy, mégis nagyjából hasonlóképpen gondolkodó, vagy legalábbis téged értő személyekkel tisztázhattad különféle szellemi problémáidat, meg ami lényeges, elképzeléseidet kissé megröptethetted, mielőtt realizálni próbáltad. Megröptethettem például Mészöly Miklós feje fölött, nem utolsósorban Tolnai, Domonkos, illetve Végel László szíve és agya fölött, és ez nem kis dolog. Nagyon fontos tud lenni az ilyesmi, főleg indulásnál, amikor még nem lát annyira és olyan messzire az ember, és még nem is annyira megkeseredett, besült és cinikus társaságkerülő, mint amilyenné később tud válni a hosszú évek vélt és valós bánatalmai során. Persze, maga az alkotás mindenképpen magányos aktus, ellenben a lapszerkesztés eléggé steril ügy egy ilyen forgalmas gócpont, zsongó-lüktető hangulat nélkül. Valamennyien ott kaptunk igazán kedvet az íráshoz, töltöttünk fel pozitív energiákkal. Aztán, ugye volt, hogy valaki jobb barátja annak, mint emennek, Béla az Alpárnak, Ottó a Balázsnak, István meg a Juliskának, de ez érthető, a neveket csak hasból mondtam épp. Úgy jó kis brancs voltunk egészében, és fergetegeseket tudtunk bulizni például Kalapáti Ferenc haver tanyáján, a kanizsai szikesen. Ott focizott velünk nyilván a besúgónk is, mert lennie kellett olyannak köztünk ugyancsak, ám ha jól tudom, mi soha nem derítettük ki pofára beazonosítva, hogy ki az. Nyilván szétszalazta volna kissé az egységesnek tűnő haverságot, hiszen bizonyára közöttünk is akadt volna elnézőbb, meg kevésbé elnéző a vélemények természetes megoszlása szerint. Mellesleg épp Csorba Béla pedzette legtöbbit a Hugó-Behugó témát, foglalkozott is sokat a lap történetével, különös tekintettel az említett '83-as, az itteni *Mozgóval* párhuzamos botrányra, de konkrét névig ő se jutott el. Mondom, azt hiszem. Egyébként nem is volt a feltett kérdésben ez a mostanság újraéledt, egyenesen divatos téma.

– *Milyen különbözőségeket és azonosságokat látsz Tolnaiék fellépése és a ti jelentkezésetek között?*

– A mi lényegi különbözőségünk az alapítóé és a folytatóé. Közös pedig, mondanám, az állandó úttörés, ha ez a fogalom menet közben nem devalválódott volna ilyen mértékben. És közös a hatalommal szembeni kiszolgáltatottság is. Mert az állandóan érezhető volt, nemzedékről nemzedékre, még ha ebből a szempontból lazább időket éltünk is mi ott, mint éltek szellemi testvéreink a korabeli Magyarországon. (Lám, a generációs összerándulás mint önvédelmi reflex az ifjú csudapókknál...) Nos, a provincializmus elleni küzdelemnek, illetve a helyi színek elméletének örök gubancán túl, vagy azzal együtt – legalábbis kezdetben –, Tolnaiék egy jól kivehető, konkrét ellenséggel viaskodhattak, tudniillik a szocrealizmussal. Ez a meccs aztán eldőlt a szocreál kárára, és abban a pillanatban mintha a győztesek is kissé elbizonytalanodtak volna. Mindenesetre nekünk már olyan lehetőségeink nyíltak, mondjuk, a prózában, hogy Borgesben gondolkodhattunk, vagy ami ott kézenfekvőnek bizonyult: Danilo Kišben. Később meg például Milorad Pavićban, útban a konkrét posztmodern felé. Cervantestől eljuthattunk Unamunóig, elméletileg a hermeneutikáig, erotikában Foucault-ig, Bataille-ig, ha az utóbbival ki is vertük a biztosítékot épp a vörösingeseknél. Az a sok kis nonstop rejszoló, ottani kiszes pártfunkci, mind ránk irányította... nos... a dühét, természetes kötelességből. A legnagyobb, furcsa különbözőséget végül mégiscsak az jelentette, hogy éppen a régebbi szimpozionisták közül kerültek ki nem elhanyagolható hányadban a *Symposion* harma-

dik nemzedéke ellen irányult, már-már valamiféle antiterrorista leleplezésre emlékeztető hordószónoklást követő, senkire nézve se dicsó hajsza fő lokálhatalmi egzekutorai. Volt belőlük bőven, ha éppenséggel nem is annyi végrehajtó sereglett ott, mint amennyi beleegyező, szemet hunyó, megriadt, elfáradt, a dolgokat méla rezignációval tudomásul vevő, időközben szerzett jó kis pozícióját féltő szenior bajtárs. Na, itt ötven fölött azért már én is jobban látom a világot. És könnyebben megértem a simára borotvált, hangos sípolással összement Ginsberget a Berkeley irodalmi katedrájánál.

– *Első folyóirat-publikációid esszék voltak. Többek között a kortárs amerikai prózáról, azon belül a beatnemzedék előfutáiról és meghatározó egyéniségeiről (elsősorban Ezra Poundról, Ginsbergről, Cummingsról, Bukowskiról) jelentek meg írásaid. Miért voltak fontosak számodra ezek az alkotók?*

– Startban természetesen a beatnek a maga részéről ugyancsak kezdeti non-konformizmusa vonzott, ahogy filmben a különféle új hullámok, meg fekete hullámok, Dušan Makavejev és a kompánia, s ilyen fogalmakkal imádtam baráti viszonyban lenni, mint az avantgárd, az alternatív, az underground, akár a hippi, később a punk..., de mind a swing, mind a free jazz stb. jó volt. És jó volt több művészeti ágazatban is megpróbálni otthonosan mozogni. Írni többfeléről, például a képregényről a főszerkesztő és a szerkesztőtársak kívánságára. Kerouac *On the Road*-ján próbálgattam angol nyelvtudásom, Updike nyulain, Salinger *Zabhegyezőjén*, később Bukowskin. Jártam az Egyesült Államokban, körbestoppoltam Európát, hasistól belőve csodáltam Van Gogh képeit Amszterdamban, leánykoleszbe másztam be az ablakon Londonban, tűzoltókötélen csúsztam le az emeletről Cambridge-ben, és majdnem odavesztem Kölnben. Mókás volt. Ennél jobban nem is élhettem meg szeretett on-the-road irodalmam, miközben visszavágytam az Államokba, ahogy akkoriban még tűnhetett: a korlátlan szabadság hazájába. Vissza a ginsbergi üvöltés színterére, Bukowski kedvenc kocsmájába! Cummings tisztára játékcumi volt, ha még oly szórakoztató is, ellenben Ezra Poundot nagyon komolyra vettem a „tieszelioti” hagyomány-modernség vonalon. Egyszerűen eltekintettem Pound szerencsétlen politikai állásfoglalásától Mussolini mellett a második világháborúban, és csodáltam a *Cantókat*, a modern költészet káprázatos, gigászi építményét. Mindent összevetve jól megfért bennem Kerouac útja az Újvilágban, hovatovább Pound modern utazása a Régvilágban, értsd: az egyetemes emberi civilizáció óceánjának mindenféle sodrában. Akárcsak Pound a lírában, én a prózában igyekeztem egymástól távol eső dolgokat összefogni. Nem utolsósorban és tőle arrébb: az olvasott irodalmat meg az élt életet. Ebből persze egészében vékonyabb, részint triviálisabb származott, mint amilyen a *Cantók*, vagy az ugyancsak csodált faulkneri megaprojekt. Nem éppen minden darabkájában komoly könyvtári polcra való írás, tán inkább apám ágya alá... De ha úgy vesszük, ami ebből odavaló, ott sincs rossz helyen.

– *A Cuniculus első részletét az Új Symposion 1978. januári számában közölték, majd a regény egy évvel később látott napvilágot a Forum Könyvkiadónál. Nagyon fiatal, huszonnégy éves voltál akkor. A Cuniculus rendkívül élénk kritikai visszhangot váltott ki: a Híd és a Sympo fontos recenziókat közölt (többek között Bányai János, Thomka Beáta, Mák Ferenc és Tolnai Ottó tollából), és meghozta szerzője számára a legtehetségesebb fiatal, vajdasági irodalmárok számára alapított Sinkó-díjat. Milyen hatások értek a regény megírása idején? Mennyire volt fontos számodra a mű recepciója?*

– Amit lényegi *Cuniculus*-formáló hatásnak nevezhetünk ebben az esetben, hadd hangozzék kissé tudományosnak, az megvolt, mielőtt leültem megírni a regényt. Nyúl-szempontról vitathatatlanul tetszett az updike-i hős, aki úgy lövi ki magát a szürke napok közlekedő árkából, akár említett füles a barázdából, Harry Angstrom. Az ő története alapvetően inspiratív volt, akárcsak Richard Adams *Watership Down* című regénye a mintegy

emberi pszichével rendelkező, ám valós állatéletük szépségeivel és rútságaival bajmólódó üregi nyulakról. Nem utolsósorban Maestro Tolnai ún. iktatott nyula, amelyik lepottyan az erkélyről, úgy leli szörnnyű halálát, de ezek megírás közben már inkább úgy hatottak rám, hogy én nem így akarom megvalósítani az én nyúl-művem, hanem emígy. Lássuk, milyen is lenne az! Tehát inkább amolyan befordulni tilos táblákká váltak számomra az említett inspirátorok a magam alkotói folyamatában. Egy nagy olvasói felfedezésem volt ebben a konkrét nyúl-szakaszban. Nyilván a saját félresikerült képzőművészeti hajlamom is vonzott hozzá, mégpedig Bruno Schulz a kis drohobyczi lengyel-zsidó író és rajztanár, meg az ő színes, groteszk, ugyanakkor roppant nyomasztó világa a hátravetett idő elméletével és egyebekkel. Nagyon belém rágódott, együtt Schulz tragikus halálával, amelyik ismét elgondolkodásra készített esztétika és politika viszonyáról. (Brunót egy náci tiszt egyszerűen, mint kutyát, lepuffantotta az utcán.) Azt hiszem, ennek a témának is sikerült általam beleírnia magát a *Cuniculus* alaptörténetébe, még ha első pillantásra nagyon áttételesen is, köszönhetően a tézisregénytől való zsigeri irtózásomnak. Megírtam hát a *Cuniculus*-t kb. egy vagy másfél év alatt, bizonyos részeit akár valami transzban, részlegesen automatizált írással, lásd pl. Kerouac, közben nem igazából figyeltem kifelé, vagy már nem emlékszem rendszeren. Ám azt tudom, hogy nagyon is úgy dolgoztam ezen a művön, még a legnagyobb lendületben is, hogy ott működött bennem szinte minden, amit odáig olvastam, illetve a megfigyelt módok és technikák, amelyek révén azok irodalmi szövegekké váltak a saját nekifutásom előtt. Ha régen, ha újabban. Ami meg a recepciót illeti? A visszajelzés, hiszem, méghozzá a kimondottan pozitív visszhang sokkal fontosabb egy kezdő író számára, ergo nekem is akkoriban, mint annak, aki, mondjam tréfából, immár a Nobellet kokettálhat, esetleg rég letett róla nagy keservvel. Utóbbi sorstárs kolléga nagy eséllyel már úgyis beleforgolódott a nihilbe, mint Roger nyúl a pácba.

– A *Cuniculus*-ra szinte valamennyi későbbi művedben találunk visszautalást. Úgy tűnik, mintha állandóan – mint valami kezdőponthoz, origóhoz – vissza kellene térni az első könyvhöz, az induláshoz, hogy érvényes új mű születhessen. Fogarassy Miklós írja egyik kritikájában, hogy „Balázs Attila egész íróságával – Újvidéken és Budapesten egyaránt – voltaképpen egyetlen művet ír: a szerző életének és fantáziájának egymástól bajosan elválasztható regényét.” Mellé helyezhetjük egy másik recenzens, Orcsik Roland megállapítását is: „A szerző művei egy összefüggő egészt alkotnak, ám a bábeli toronyhoz hasonlóan ez sem tud soha elkészülni, mert a csúcs előtt folyton összeomlik. Ugyanakkor ez az összeomlás ad lehetőséget arra, hogy a könyvek egymásra szinteződjenek, egységes világot hozzanak létre.” Milyen helyet foglal el az életműben a szerző szemszögéből, huszonhét év távlatából a *Cuniculus*?

– Nyilván a kedvenc mű szerepében pöffeszkedhet, ha tán nem is a legjobb művében. De nem kellemes érzés ilyet mondani, mert kicsit olyan ez, akárha az ember a saját gyermekei között próbálna válogatni. Aztán mégse olyan, a viszony mégis és mindenképp: erősen szubjektív. Túl szubjektív a semleges ítéletmondáshoz. Mindenesetre hiába „nyúlregény” a *Cuniculus*, valószínűleg a legbátrabb, legvakmerőbb könyvemről van szó, legalábbis ha arra gondolok, mekkora lelkesedéssel, ugyanakkor milyen kevés írói tapasztalattal, mondhatni pofátlansággal rontottam neki akkoriban az általam tömegével avított tartott elbeszélő irodalom különféle ócska eszközeinek és kiürült formáinak. Oh, dühöngő ifjúság, amely az utóbbi édes madarává szelídül? Van ez a reális félelem. És van egy szerkezet, vagy nevezem tettek sorozatának, pályán való csaknem kényszermozgásnak, márpedig ez az állandó visszatérés, és ami jön megint, ami azon túl következik. És ha az író végérvényesen kilép a buliból, agyó, a szöveg mintha folytatná ezt a mozgást, legfeljebb mások elméjében. Non finito. Legalábbis addig, amíg egyáltalában foglalkoznak vele. De ha már a világon senkit nem foglalkoztat, akkor nem tudom, merre mozdulhat a textus. Akkor vele kapcsolatban nyilván e kérdés is érvényét veszíti. Meghal a szöveg,

amely egyébként nemcsak a létrehozójának életére és fantáziájára, hanem mások életére és fantáziájára is épül, attól áll, akár a négy lábú asztal. Vagy csak hibernálódik? Mindegy, roppant érzékeltes ez a példa is... a toronnyal. De nem rossz egy újabb kép sem a csúcslélektől folyvást összeomló szerzővel.

– *Noha a Cuniculus recepciójából a fenntartások is kiolvashatók, a többségükben pozitív hangú bírálatok a regény addig megszokott, hagyományos formáinak a tagadására irányítják figyelmünket. Thomka Beáta írja, hogy a Cuniculus „egy új hangvétel és prózáírás megalapozójává válik a jugoszláviai magyar irodalomban, s lehetőséget teremt arra, hogy prózánk eleven kapcsolatot létesítsen a mai magyar regényírás rokon törekvéseivel. Esterházy Péter, Hajnóczy Péter, Temesi Ferenc szemléletmódja, az erdélyi Vári Attila látásmódja, Balázs Attila regénystratégiája az ízlést, módszert, magatartást, érzékenységet és fogékonyságot meghatározó szellemi közeg révén egymással szorosan összefüggő intenciók változataiként rajzolódik ki a fiatal magyar próza olvasója előtt.” Mit gondolsz erről? Mennyire volt tudatos a hagyományos regényforma felbontása?*

– Tény, hogy egyetemistakoromban sokat olvastam, ezen belül lényegesen kevesebb magyar, mint világirodalmat, és kezdeti berzenkedésemem túl élvezettel tanultam a szövegelemzés lehetőségeiről. Épp Bányai Jánosnál és Thomka Beátánál méricskéltem sokat, amikor a strukturalizmus uralkodott. Emlékszem pontosan, sokszor lemértem Faulkner *Hang és téboly* című regényét. Nem lényeges, milyen következtetésekre jutottam a sublerrel, lényeg az, hogy ebből megláttam valami rendkívül izgalmasat, például a tér és idő rendhagyó kezelését illetően, ami további kutatásokra ösztönzött a modern regény kérdéseit illetően. És találkoztam valamivel, amit amerikai posztmodern regénynek neveztek már akkor, összefüggésben Borges világgönyvtárával. Messzire vezetne, ha most megpróbálnám kimutatni, hogyan valósultak meg ezek a hatások az én nyúl-prózám, illetve a továbbiakban, elég annyi, hogy tudtam róluk, ennél fogva nyilván hatottak is. Lényeg az, hogy ifjonti fejfel, nem egyetlenségként e földkerekségen, és ha erős kételyekkel is annak lehetőségében, de olyan művet akartam létrehozni, amelyhez fogható addig még nem írtak. Olyat, amelyet én szívesen szerettem volna olvasni, csak éppen nincs, vagy nem áll, nem állt módomban találkozni vele. Eleve úgy gondoltam, hogy kiemelek a kalapból egy ismert, rokonszenves, rúgkapáló témát, jól megragadom hát, azonban nem abba az irányba megyek vele, amerre az várható. Magyaráztam ezt úgy is, hogy én nem azokat a léggömböket akarom felfújni, amelyeket mások szoktak, és szűz levegővel szeretném feltölteni őket, bár tudom, hányan éltek és lélegeztek már előttem, következésképp szűz levegő aligha van. És nem akartam mellőzni a történetmondást, ám annak ismerősen tekeredő venyigéit is sajátos visszametszésekkel próbáltam szokatlan irányokba kényszeríteni, töredékessé tenni a simán összefüggőt, helyel-közzel a blődíg feszített esszéisztikus applikációkkal látva el, ojtásokkal, hogy maradjunk képen. Bátran elegyíteni régít és újat, amibe a nagyszülők is beleférnek, következésképp a hozzájuk fűződő anekdotaszerűségek is, de belefér például egy egészen friss reflexió valamelyik kortárs képzőművészeti alkotásról ugyancsak, ha már éppen arra járunk, vagyis ha pontosan az illik a megfelelő helyre. De mi van például akkor, ha a témáknál, mondjuk, stíluscsere történik? Például Beuys nyula Mikszáth modorában jelenik meg, nagyapa nyula meg teljességében egy modern regény hőse belső monológgal, egyebekkel? Hát ez az... Több magyar szerzővel is rokonítottak ebben-abbán a kortárs magyar irodalomból. És ezt a rokonságot nem is kérdőjelezem meg. De, mondjuk, mely bonyolult tükörrendszerrel, hogyan láthattam volna át a hetvenes évek vége felé például Esterházy Péter íróasztalára? És minek is akkor még? Pontosabban: miből gondoltam volna, hogy kéne onnét puskáznom?

– *A regény címében megjelenő cuniculus az üregi nyúl latin nevére utal. A nyúl motívuma későbbi kötetekben is felbukkan. Többen rámutattak, hogy állattörténeteid eltávolodnak a hagy-*

mányos állatmesétől, kiiktatva a tanulságot, az oktató-nevelő célzatú mondanivalót. Mi a nyúl funkciója a szövegekben?

– A nyúl a kezdő motívum, ugyancsak a visszatérő. Mennyiben lesz záró is, fogalmam sincs. Rím és refrén. Funkciója a továbbvitel, a megtorpanás, két lábra emelkedés, tájékozódás és a folytatás. A mindenkit meglepő, kierkegaard-i nagy bakugrás. Séta és iramlás. Cuniculus esendő lény, meg mitologikus istenség. Minden, csak nem parabola, és nem tanulság. Hús, vér és szimulakrum. Gén és mém, látom már. Sebes járgány. Füles angyal, hát nem? Megalkottam a saját nyulamat, amelyiknek a hátán évezredet is lehet bakugrani. Foucault-ból indultam ki – akit akkoriban szerbhorvátul olvastam, ha jól emlékszem –, hogy valójában több történelem létezik. Arra gondoltam hát, amennyiben ez tényleg így van, miért ne lenne a nyulaknak legalább egy történelmük. Így született az ugratós nyúl-történet, a nyúl-história, azáltal, hogy akadt egy hóbortos krónikás, aki játszik is, ám fájni is tud, mint akiről lerántották a bőrt. Része ez annak az igyekezetnek, amelyet avatott emberek zeugmának neveznek. Sajátos mellérendelés, amellyel élve egészen szokatlan, már-már képtelen dolgok érhetőek el. Veszünk egy kanálnyit a sokszor természetéből fakadóan blód, akár kimondottan ostoba humán történelemből, s apránként a nyulak elé szórjuk, mint holmi kockás granulátumot. Nyúlon áteresztve ez egészen mulatságos, kissé megváltozott, gördülékeny formában jön ki a maga módján kreatív átdolgozó másik felén. És nincs az a szilárdnak hitt istenkép se, amelyik ezzel az eljárással nem módosítható. Jóleső érzés volt így kicsúfolni a történelmet, jókora fapofával. Főleg a valamikor szentnek és sérthetetlennek beállított, sztereotípiáiban rögzült Dicső Népfelszabadító Háborút, amelyiken már gondolkodni se kellett. Távol áll tőlem, hogy azt valljam, nem folyt rengeteg vér a helyes oldalon, a helyes ügyért, azonban – főképp fiatalabb, élénkebb, továbbá érzékenyebb koromban – roppant idegesítettek a nagy, patetikus összefüggések, meg a monstre mellébeszélések. Bármelyik kanonizált dolog arra ösztönzött, hogy egy jókora, ízléstelen graffitit, vagy valami hasonlót fújjak-pacsomagoljak-eresszek rá a magam módján. Így jutottam el Beuys nyuláig, hogy kapóra jött a sajátom. És félreértés ne essék: az itt említett nagy nevekhez én nem mérem magam, akár interdiszciplinárisan, csak hasonlítom kicsit, hogy megértsünk engem. Hát nem rólam van szó? Legalábbis itt.

– *A Cuniculus után több irányba haladhattál volna tovább: a nagyregény kiteljesedése vagy a kis formák felé. Ez utóbbi valósult meg, hiszen előbb a Világ, én ma felébredtem! című kötet, majd a Szerelem, szerelem című kisregényed látott napvilágot. Csak 1986-ban jelent meg a következő regény, a Szemelvények a Féderes Manó emlékirataiból. Ez az opus is betétek sokaságából konstruálódik: a történetfragmentumok közé mesereszletek, szólásmondások, ironikus versidézetek, slágerszöveg-töredékek, mítoszparafrázisok keverednek. A Féderes Manóban a Cuniculusban kipróbált regénypoétika és családi legendárium íródik tovább. Mi határozza meg, hogy a magánmitológia törmelékei regényformává állnak össze, vagy kisprózák sorozatát alkotják meg?*

– Az író alkotói kedve a meghatározó, ha nem valamiféle külső indításra, nyomásra dolgozik, nem valami külső elvárásnak igyekszik megfelelni, mint amilyen például ma a vonzó német piac, azzal együtt a regényt írás kényszere. Egyébként van egy természetes logika, amelyik a kisebb formák felől visz a nagyobbak felé. A sorrend az én esetemben, ugye, nem elképzelhetetlen, csupán fordított. Itt az történet ugyanis, hogy mivel első jelentős szépirói nekifutásom rögtön regényt eredményezett, ha mégannyira szokatlant is, de regényt (ha más nem, terjedelmében regényt), maradt ez a másik kipróbálandó valami a próza területén: a novella meg a hosszabb elbeszélés. A novella mint kifejezés túlságosan merevnek tűnt, amolyan kötött formának, amilyen például a lírában a szonett, ha nem is annyira kötött, mindegy... Úgy gondoltam, maradok a történetnél, mint belső használatú kifejezésnél arra, amiket majd most próbálok létrehozni, és hogy még

a kerekesség se kötelezzen, akkor hát legyenek ezek tojás alakú történetek. Emlékeztetett ez a nyuszcukorkára is, kissé elszúrt hűsvéti fészekre akár, meg olyan jólesőn bagatell hangzású. Csak semmi túl szakrálisat, tényleg! Legalábbis a régi értelemben nem. Semmi áhítatos parnasszusi légkört, anyám kínját, semmi hatalmas térdre rogyást az irodalom oltáránál, felindulástól zokogó, egyben alkotóilag bénító főhajtást a szépirodalom szent formái előtt. Egyáltalán ki és miért lenne hivatott meghatározni, milyen tartalommal igyekezzünk megtölteni ezeket – ha ebből a régi képletből indulunk ki: tartalom és forma tökéletes harmonizálásának örökzöld utópiájából. Mivel töltjük fel a kifújtt tojást mint üres, rontott gömböt, morfondíroztam, miközben Poundot olvastam. Pound a tökéletes tojásról eszmefuttatott Brancusi egyik szobra kapcsán, s nekem ez a fogalom is nagyon megtetszett, méghozzá a gúnyos másodlagos jelentése miatt elsősorban: íme, a tökéletes „tojás”! Úgy gondoltam, a legjobb tojás-történetem elnyeri majd a magamnak alapított Tökéletestojás Nagydíját, és ezzel nekiláttam, úgy érezvén, mintha csak most nyílt volna ki igazából a szemem erre a világra. Próbáltam kicsit a képzőművészettől koppintani azzal – erre konkrét utalások vannak a Világ-könyvben –, hogy igyekeztem úgymond egészen profán anyagokból is építkezni, minimális díszítéssel. Némi szemétből akár... Talált darabkákból is változatlanul, de ahol lehet, visszafogottan. Aztán ez a takaréklán-gon való működés eredményezte a nyelvi bujaság iránt fellobbanó vágyamat, illetve a *Szerellem, szerellem* című lucskos mondatözönt, ezt a hosszú elbeszélést vagy kisregényt, amelynek monstruózus érthetlenséggé való dagadását a józan eszem sugallatára adott ponton meg kellett állítanom. A *Féderes Manó* viszont tényleg külső hatásra készült, nevezetesen az újvidéki Forum Könyvkiadó regénypályázatának sziréndalos hatására, s nyilván ráépült a *Cuniculus* családi emlékezetére, ha nem is száz százalékban, piócaként mintegy rászopódott az elmondottak hízó tapasztalatára. És lett egyik legambiciózusabb műve egy ifjú szerzőnek, aki minden eltérőségre törekvés ellenére is őszintén vágyta a nyilvános elismerést: a totál szabályosat és szabványosat. A saját szabálytalanságaiért.

– *A családi emlékezet újrajrása, a családtörténet megírására tett kísérletek és a közbeiktatott betétek erőteljesen vetik fel valóság és fikció, szerző és beszélő(k) egymáshoz való viszonyát. Nehéz eldöntenie az olvasónak, mi az, ami valóban megtörtént, és mi a képzelet szüleménye.*

– Legjobb az, ha egyáltalán nem sikerül eldöntenie, legalábbis biztosra vehetően nem. Ellenkező esetben túl durvák az illesztések, ügyetlen a varrás, félrecsúszott a ragasztás. Pocsék a gittelés, reklamálható minőségű a lakkozás. Ám nem rossz, ha érdeklí az olvasót, hogy hol rejlenek a határsávok, tudniillik az azt jelenti, hogy megfogta a mű. Úgymond fogják, tapogatják egymást. Mintegy rést keresve szexelnek egymással, még ha éppen távol is a konkrét nemiségtől. (Uh, ez egy kicsit túl freudi...) Nem foglalkoznék itt a narrátor elméleti kérdésével, csak annyit mondanék, hogy a valóság és képzelet határait elmosó – ha úgy tetszik, spiritualizáló – technika nyilván megvolt már annál az esti kulturális élményt jelentő, szutykos lábú barlangbeli mesélőnél, ahogy megvolt a tanyasi nagyapámnál is később, régóta létezik a művészetben, nem utolsósorban az irodalomban. Koronként, akár divatként is hol nagyobb a hangsúly ezen, hol kisebb, de mindig van, a dolog él és munkál. És beszélhetünk itt az álom meg a valóság egybedolgozásán túl a borgesi tények és áltények viszonyáról ugyancsak, meg hasonlókról, fikciós, illetve nem-fikciós elemek keveredéséről, de sose kérdezzük meg ilyen formában a szerzőt, hogy hát mi ebből az úgynevezett való, meg a szent igazság. Csak ha nagyon és úgy privát érdekel bennünket részletében valami, csaknem kifúrja az oldalunkat, ugyanakkor tisztában vagyunk azzal, hogy a szerző válaszában egyébként a világon semmi köze a szöveg, azaz az adott mű egészének öntörvényű igazságához vagy hamisságához. Németh Gábor kolléga írta valahol a *Király albummal* kapcsolatban – számomra roppant megtisztelően –, hogy a könyv lapozgatása közben majd megette a fene, hogy megtudja, mi az, ami igaz

benne, és mi van csak úgy kitalálva. Írását elolvastam, aztán vártam. Sose kérdezte meg, pedig lett volna rá bőven alkalma.

– *Első magyarországi köteted, a Ki tette a macskát a postaládába?, 1989-ben jelent meg a Magvető Kiadó és a JAK közös kiadásában. Úgy vélem, ez a vegyes műfajú, huszonhét kisprózát és három hangjátékot tartalmazó könyv eléggé társtalan a Balázs-művek sorában, amolyan kakukktójásnak is tekinthető. Nyilván te is érzékelted ezt, hiszen a kötet elején infantilizmusoknak és ventilizmusoknak nevezted ezeket a szövegeket, tágabb műfaji meghatározást adva, ami által lehetővé válhatott a különböző írások egybeszerkesztése.*

– Kakukktójás? Ez a kifejezés is nagyon tetszett régebben – a fekete báránnyal és a fehér hollóval együtt – a különlegesség fogalmának one-man-bandként zenélő ládikójából. És ez tényleg egy különleges könyv, annyiban is, hogy ezek a szövegek álmukban sem gondolták, hogy még egyszer egymás mellé kerülnek a fiókon túli életükben. Főleg nem úgy, hogy egy részük fedőlapiján majd – nyilván a technika ördöge folytán – ez áll: Molnár Miklós: Processzusok. Csupán hab a tortán, hogy a belgrádi szerzői jogvédő nekem sokáig Magverőnek jelölve meg a pesti kiadómat, úgy küldözgette Újvidékre az erről szóló leveleket (Molnárnak mit küldtek, nem tudom). Azonban viccet félre, mert az meg Cselényi Béla kolléga szerint például megölheti az embert, a csizma tulajdonképpen úgy került az asztalra, hogy gyorsan kellett összeszusterolni. Jött egy kérdés az akkori JAK részéről, hogy van-e kötetnyi kéziratod? Lett is, abból tényleg, ami éppen volt a háztájon. Egy kis búzaszem, egy karika kolbász, marék liszt, így lesz a kőleves... Egy kis groteszk karcolat, főleg felolvasásra szánt, több is, egy nagyobb hangjáték, még sehol le nem közölt, olvashatónak tűnő, több ebből is, ez meg az, tisztára üdítő eklektika. De azért került bele olyan, amit még mindig szeretek. És nem bánom, hogy benne van abban a füzetecskében, egyetlen közös, infantilis, nyomáscsökkentő vállalkozásom gyanánt az örökkévaló Fényes Magverővel.

– *Az Új Symposion szerkesztőgárdájának botrányos leváltása után az Újvidéki Rádió munkatársa lettél. Hogyan kerültél oda? A lapnélküliség jelentett-e törést a lendületes indulás után?*

– Némi megfeneklést jelentett, mert csak a legfanatikusabb alkotókra meg a legeltökéltebb dilettánsokra nincsenek különösebb hatással a külső körülmények. És csak az erkölcsi-érzelmi kreténeknek nincs problémájuk azzal, ha másoknak bajt csinálnak, illetve, ha őket éri olyasmi, amit hatalmas igazságtalanságnak tarthatnának. Következésképpen bántottak a történetek, felejthetetlen élménye lett ez a '83-as ügy az egész „elveszejtett nemzedéknek”, aztán persze az élet másról is szól, mint egy lapszerkesztőségről. Megjegyzem, a háború előtt, Sziveri János után rövidke időre még visszakerültünk a *Sympho*hoz páran, de az már csak amolyan hattyúdal lehetett. Más kérdés az Újvidéki Rádió. Az nem szellemi műhely, hanem munkahely meg fizetés. Majd fél évtizednyi, némi iróniával mondjuk így: alkotói szabadság, vagy hát ugye: szabadúszás után kerültem a rádióhoz, ahol apám kabaréfőnök volt, a Vidámmúсор góréja, majd lett helyettes főszerkesztővé Gion Nándor mellett, ellenben igazából utóbbinak köszönhetjük, hogy oda fölvettek bennünket. Végül így többünkön is megkönyörült a személyében váratlanul felbukkanó jósors, például Sebők Zoltánon és Rudi Radiátoron, alias Fenyvesi Ottón.

– *1991-ben települtél át Magyarországra. Mi volt ennek az oka?*

– Az, hogy nyúl vagyok, hát nem? Nem. Azt hiszem, erre adom itt önmagához képest a legrövidebb választ: nem akartam háborúzni. És bujkálni se akartam. Megalázó, hát ezért. Meg azért, mert szörnyen megundorodtam attól, ami sok, tegnap még közeli, többségi (értsd: a többségi nemzetből származó) barátom és felebarátom elméjében lejátszódott. Legundorítóbbnak azt a kétszínűséget találtam, hogy valósággal kéjelegtek a sovén gondolatokban, ugyanakkor nyíltan nem merték kimondani. Úgy néztek ki ezek az arcok előttem, mint azoknak az ábrázata, akik valamit rejtegetnek, mint akiknek beval-

latlan gondolataik vannak, akiket épp én és a hozzám hasonlók frusztrálnak, nagyon szeretnének is előhozakodni ezzel, ám a maradék, hógolyószerű józan eszük még nem enged. Nem utolsósorban közrejátszott az is, hogy mint ellenzékít kivágtak a háborús propagandát harsogtatni hivatott tévéből, ahol akkor dolgoztam. Többünkkel is ez történt, összefogtunk, valahogy még visszapereltük magunkat, de nyilvánvalóan már semmi jövőnk nem lehetett a háborús médiában. Ki Ausztráliába vándorolt, ki Kanadába, ki Bergengóciába, én emigráltam az anyaországba. Legtöbben Magyarországra telepedtünk át. Hiszen köt ez a nyelv, amelyik mégse olyan könnyen hordozható. Márpedig nem mindegyikünk univerzális témával foglalkozó karosszerialakatos vagy számítógépszaki, netán muzikus.

– *Egy másik országban kellett otthonra találnod, beilleszkedned. Előbb a Pesti Hírlapnál dolgoztál, majd a Magyar Rádió Irodalmi Osztályának munkatársa lettél. Hogyan élted meg azt az időszakot?*

– Legelőbb habitudósító voltam, mert mégis elmentem a háborúba megnézni magamnak azt a pokoli intézményt, agyamentek irányította eseményt. De nem puskával mentem oda, a horvát frontszakasz horvát oldalára, ugyan nem is virággal, hanem kamerával, hogy gyorsan rájöjjek, bármennyire is az igazság harcosának képzelem magam, inkább hullarabló vagyok. Hát abba hagytam. Közben hogy éreztem magam? Jampecos könnyedséggel azt mondhatnám, volt vidámabb korszakom is, mint ez... amikor tulajdonképpen mégiscsak emigránsként igyekeztem megkapaszkodni az anyaországban, miközben a határon túl véres darabkákra cincálták épp azt az országot, amelyikben születtem, és amelyikben a harmincas éveim dereka fölé értem. Át a határvonalon, át a senkiföldjén, jól hallatszott az agónia, a hörgés és a véres fingás, amelyik túl sokáig tartott egy ember átlagos élettartamához képest, így sokan bele is fásultak, velük együtt a végére én is. Olyannyira tartósra fásultam ebből a szempontból, hogy a Tito utáni Nagy Vezér, Slobodan Milošević halála semmilyen örömet nem okozott már nekem a minap, pedig valamikor a többszörös kínhalál legbanálisabb módozatait agyaltam ki számára, főképp tehetetlenség okozta keserű dühömben, amellyel nem voltam egyedül. Megszégyenítő, sokszoros halált kívántam neki, olyannyira banálisat, banálisakat, amelyek lehetetlenné teszik, hogy mártírrá váljon. Aztán most meghalta azt az egyet, végül is banálisat. Lassan meg is halogatnak így a legnagyobb bűnösök, méghozzá úgy, anélkül, hogy személyes pusztulásukkal legalább valamiféle elégtétellel tudnának szolgálni a történekekért. Mert végül is kik lennének a legnagyobb felelősök, ha nem maguk az irányítók, a parancsolók? Ugyanakkor mi is lehetne ez az elégtétel? Talán a bátor és nyílt, maradék szívet és lelket helyrebillentő, mások fájdalmán netán kissé enyhítő vallomás. Ehhez azonban vagy túl gyávák, vagy cinikusak, vagy fanatikusak. Vagy egyszerre mindek. Nyomorékok maguk is, akik még a halálukkal sem tudnak őszintén boldogítani. Szóval, a kérdezett hosszú szakaszt nem könnyen éltem meg, éltem át. Legnehezebben persze a legelejét, aztán többé-kevésbé valahogy egyenesbe jöttek mégis a dolgok. Hiszen maga a széles családom-pereputtyom, amelyik a messzi múltba visszanyúló emlékezettel szolgál, Trianon, illetve a második világháború óta fizikailag több országban létezik, következőképp Magyarországon is. Így hát nem jöttem ide rokontalan, és segítő barátaim szintén léteztek itt. Megvolt hát a kéznyújtás. Végül pedig maga a rádió se jelentett számomra ismeretlen helyet. A Magyar Rádióban már előtte sok visszhangos hangjátékom készült, nem voltam ott teljesen ismeretlen. Itt most nem beszélnek arról, hogy a szerencsétlen körülmények folytán miért és hányféleképpen lehet boldogtalan a mai Magyar Rádióban az ember. Összességében hát annyira mégse lehetett szörnyű, csak ne lett volna... ez a fránya háború. Az ún. Jugó-nosztalgiaimat meg természetesen az írásaimban igyekszem kamatoztatni, miközben azon működöm én is jobbik alkotói pillanataimban, hogy ennek a lenézett fogalomnak tágabb értelmet adjak,

s megfelelő nehezékkal lássam el. Mármint magát a nosztalgiát. (Itt Tarkovszkijt szoktam emlegetni.)

– *Az áttelepülés utáni első könyv csak 1995-ben jelent meg. Ez volt az Én már nem utazom Argentínába. A kötetrel kapcsolatban Tarján Tamás írta: „A remegő hajdan...-t váltja föl a drasztikus már nem. (...) Ez a zene már más.” A háború, az összeomlás, az otthonvesztés következtében tehát minden véglegesen megváltozott. Az Argentína-könyv az értékek, a hitek és remények pusztulását, visszahozhatatlanságát tükrözi. Ezt erősíti a következő idézet is: „Én már sosem utazom Argentínába. Pedig egykor azt is megígértem. (Magammak.) Egyszer rég valahol ott, a tanya közelében folyt a Tisza. Ma már nem. Szinte nem folyik, vagy ha igen, akkor leginkább mintha visszafelé tenné. A kérészek is lerövidítették életüket. Mióta a folyó nem folyik, a kérészek annyira felgyorsultak, hogy ma már észrevehetetlen a másodpercnyi töredékük.” Mennyiben változtatták meg az íráshoz, az irodalomhoz való viszonyodat a tragikus események?*

– Kinek-kinek lehet olyan érzése, hogy ez vagy az után nem lehet verset írni. Aztán mégis írnak verseket, gondolom, Srebrenicában is, tömegével Szarajevóban inkább, önmaguk után és nyomán, legfeljebb kevésbé könnyed és játékos lírát. Vagy írnak olyat is, csak épp nehezebben lesz csillogó, kiköpöten súlytalan és játékos. Valami után, ugyebár... Inkább muszáj írni. Azt hiszem, az új balkáni háborúk, vagy inkább így: ez az egyetlen hosszú háború alatt a velem készült interjúk kisebbik része úszta meg, hogy szerencsétlenül ne tegyek említést a sírásnak ama furcsa kényszeréről, amelyik 1991 óta minduntalan elővesz, amikor leülök a géphez – aligha pusztán játszózni, mint félkarúhoz, hogy jöjjön már ki egyszerre a három banán. Határozott síráskényszer ez, amelyiket eléggé nehéz legyőzni. Itatni az egerem, ugye, remek kép, az író bőgve kalapálja a billentyűket, meg toszogatja a szomjas egerét. No, könnyáradat azért nincs belőle, ám valami súlyos gombóc ott van a torokban, valamiféle minekségnek és hiábavalóságnak a szomorú érzésével párosulva, amelyik csak nagyon nehezen bomlik el, szívódik fel – takarodik el az útból. Rendszerint azonban győz a sírással szemben az írás kénszere. Ebben talán nagymértékben segít a jóérzésű párosuló egykori írás emléke, ha akarjuk: nosztalgiája. Meg az írásnélküliség üresen kongó, netán falsó céltalansága. Oh, azok a szép napok! Those where the days, ugye, Sympo és ifjúság, mögötte a jugó kulissza, még nem lobbant lángra, legfeljebb füstöl egy picit, diszkrétén bűzlik csak, prima idők. Ennek az Argentína-könyvnek van egy kis bevezetője, amelyiknek pontosan ez a címe: nosztalgia. És arról szól, hogyan kacérkodik Nosztalgia Depresszióval, s aztán hogyan viszi táncba iménti az előzőt. És szól arról is még, hogy miként zajlik ez a ritmikus vonagló tangó, ez a szenvedélyes vitustánc, amelyik végül a lélek halálát eredményezi. Aztán sorolja, hogy mi mindenben lelhető fel nosztalgikus érzés egy rég elkorhadt diófa leveleinek finom rajzától és egy ugyancsak rég bedőlt kemence romjától – a Niagarán, meg az Empire State Buildingen, illetve Kennedy halálán át – az odaégett csevapcsicsáig, meg Van Gogh lenyiszált füléig. És akkor jön a kérdés: de mi van tényleg, mi van akkor, ha az ember tipikusan balkáni nosztalgiát érez? Nos, akkor ezt megpróbálja belenyomni valamiféle, a guzlica egyhúrúsága ellenére is tág regiszterű, az érzelmek szélesebb skáláján játszó, mondjam így: üvöltő balkáni tangóba. És másba. De csitt, csitt... csak csendesen, ne hallja senki más... Élet és irodalom egybejátszásával mondom: egy joyce-i kezdet után (egyszer volt egy ország, ahogy egy Mú tehén vagy egy Nyúl), mielőtt még zörögve legurulna az utolsó rozsdás redőny, mégiscsak el kéne igazából sasszéznom messzebbre, sasszéznom megint... például épp Argentínába. Hátrahagyva a bűdös halált is. Hát nem? Édes lehet, mint egy megszegett ígéret. Távolba' csent csók.

– *Ugyancsak az otthonvesztés és az otthonlanság válik központi motívummá 2000-es könyvedben, melynek címe: Ki tanyája ez a világ. Így, kérdőjel nélkül. A grammatikailag hiányos címforma is az otthonra nem lelés tragikumát jelöli. Sajátos műfaji meghatározást hordoz az alcím: népregejny. Hogyan értelmezhetjük a címet és az alcímet?*

– Érdekes esetnek látom én is ezt a címet. Kérdőjellel olyan lenne, mintha gyorsan megkérdeztünk volna valamit, aztán a választ tán meg se kellene várnunk. Mert ugyan melyik őriült zseni tudna erre helyben és kielégítő módon, összeszedetten válaszolni? Ki tanyája ez a világ? Tehát ez egy olyan hatalmas, kulcsfontosságú kérdés, amit nem lehet így ép ésszel feltenni, aztán mégis létezik, furkál. Magamnak viszont számtalanszor feltettem kamaszkoromban, amikor a sötétség leereszkedésével anyai nagyapám távoli tanyája felé igyekeztem. Mint régi típusú világítótorony fénye, úgy pislákol az ablakban a petróleumlámpa, fölöttem ott szikrázott az a temérdek csillag, alattam meg porzott, vagy éppen cuppogott a fekete föld. A körülhatárolható tanya benti melegének ígérete, illetve a körülhatárolhatatlan, felettem hidegen szikrázó, végtelen úr rémülete megérlelte bennem ezt a korai filozofikus kérdést, hát maga a világ: ki tanyája? Ez mindenképp testvéri viszonyban volt a *Ki tanyája ez a nyárfás?* című nótával, amelyiket vasárnap délben lehetett hallani a tranzistoros rádióból, a Szívküldi műsorában, miközben az asztalra került az oly pazarul aranyló tyúklevés a maga házítésztaájával, hogy annak láttán Krúdy is elismerően bólintott volna. És akkor tömte a fejét a tanyasi jónép, miközben szólt a dal. Hol a nóta, hol a népdal, ahogy a kívánságok alakították, vagy éppen a zenei szerkesztő – lehetőségeihez hazudva a dolgot. Tehát valahonnan innen származik cím és alcím egyaránt, ezekből az élményekből. Illetve származik a kissé blőd műfaji meghatározás, hogy ez meg népregény. A népdal analógiájára. Egyébként utóbbi se szerzőtlen, legfeljebb a primőr változat szerzőjének neve – nótás lelkével együtt – már rég eltáncolt innen, kámforrá lett a makrokozmosz széle-hossza-nincs úrkátyús útján.

– *A regény lényegében egy hangjátékból nőtt ki. Hogyan jött a dramatikus jelenetekből egy nagyobb epikus mű ötlete?*

– Tulajdonképpen inkább az történt, hogy dráma lett egy jobban regénybe férő-illő anyagból. Méghozzá a kaposvári színház valamelyik régebbi, '56-os drámapályázatának köszönhetően. Azt hittem, tévedés, amikor felkértek, le is akartam mondani, hiszen mit tudok én arról? Ugyan adott események évében itt tartózkodtam a magyarországi Hajóson, fényképpel is dokumentálhatom, ahogy ott ülök egyévesen apai nagyapámék udvarán, egy óriástökön, de ha komolyra vesszük, akkor mégis? Ekkor eszembe jutott a mi mára már nyoma veszett tanyánk hajdanán csalogató fénye. Idáig lehetne ez épp az argentin pampán is, távolban egy hacienda stb. Ehhez azonban agyamba villant úgyszintén egy homályos történetecske nyújtotta lehetőség, amely szerint egy meglőtt figura vonszolta oda magát '56-ban Magyarországról valakihez. Változatomban az én két linkecske, életművész, világripacs és masszív hazudozó, súlyosan alkoholista, egyébként szeretetre méltó rokonomék tanyájához vánszorog oda ez a sebesült a jugó oldalon, akinek a sebért megpróbálták jó kis kuruzslói kacsaszarral gyógyítani, és így tovább. Ebben aztán minden lehetőség benne volt: szerelemé és szabadságvágyé, életé-halálé, groteszké és tragédiáié, hát nem mondtam le a pályázaton való részvételt. Azért sem, mert úgy gondoltam, a saját szökevény-filingem fordított irányban is működhet. Mintegy átlátnálható. Megírtam hát a drámát, amelyiket Kaposváron szépen fogadtak, de sosem került színpadra. Egy idő múlva fogtam magam, s átírtam hangjátékba, úgy aztán megtalálta a maga szélesebb értelmét ez a több hangra stimmelte darab, azaz elkészült, lement. Visszhangja volt, díjazták a szereplőket, a rendezőt, dicsértek engem is, bennem azonban maradt egy nehezen elviselhető hiányérzet, amitől lassan elkezdtem prózává bővíteni a drámai utasításokat, közben egyre messzebbre rugaszkodtam. Másik pillérnek megtaláltam egy másik, szinte e mellé kívánczó, ugyancsak kellő mód kibontatlannak érzett hangjátékomat, illetve rádiódramámat a családi emlékezet és a történelem témájára, nevezetesen *A vén zászlóhordót*. És akkor innen már Brazíliáig, sőt Argentínáig is eljutottam a képtelen történetekkel teli családi legendárium, az argentin könyvtár bizonyos, váratlanul elém került

dokumentumai, nem utolsó sorban a saját képzeletem segítségével. Gondoltam hát, előre! A '48-as szabadságharcos Czetz János nyomán is eljuthatok Borges hazájába anélkül, hogy mozdultam volna. És semmi sérelem, ő is ezt csinálta, Borges Mester, midőn egyszer felébredt, s könyvtárnak látta – ha vakon is – az egész világot. És hogy akkor itt több bőr került volna le ugyanarról a kövérkés nyusziról? Azt hiszem, mégsem, vagy nem baj. Nekem nem. Végére annak sem, aki bírja ezeket a dolgaimat. Mellesleg éppen az esetleges olvasómra való tekintettel nem duzzasztottam tovább e könyvet, nem akarván hiú telhetetlenséggel a végtelenségig rabolni drága idejét és figyelmét. Pedig ez az édes dolog szinte kínálkozik, nem életidegen. Látszik, ahogy szétbeszélem ezt az interjút is.

– *Visszatérve azért még egy kicsit a Ki tanyája ez a világra, a könyvet – éppen a sokféle ágazó elbeszélői formák és a különböző betétek sokasága miatt – Reményi József Tamás találóan kollázsregénynek nevezi. Úgy gondolom, ez a műfaji körülírás más műveidre is alkalmazható lehetne. Mi a véleményed erről?*

– Lapidárisan tényleg annyi, hogy tetszik. Viszont egész egyszerűen a kollázs az egymás mellé helyezés technikáját jelenti, néha egymástól egészen távoli anyagokét, így akár az említett poundi metafora szikraözönét is kisziporkázhatja magából e művészi eljárás, maradéktalanul a szépirodalomban is, ám ezen túl a bonyodalom mégiscsak az, hogy miféle viszonyban vannak ezek a gyakorta cseppet sem egyforma alkotóelemek mint egész, bár utóbbi kifejezést kerülném. Milyen viszonyban lehetnek egymással egy esetleg egészében is csak fragmentumot jelentő szerkezetben ezek a kisebb-nagyobb, összekerült elemek. Nem csupán mellé-, hanem alá- és fölérendelésben is. Netán többszörös csavarintásban, jobb-rosszabb ragasztásban. Ebben ez a szűk, bár alapjában tetszetős fogalom így már rég nem segít eligazodni. De nem is hiszem, hogy elvárná tőle ezt az automatikus kiterjedést említett, általam nagyon is tisztelt Reményi József Tamás. Szóval, önmagában a kollázs pusztá mellérendelést jelent, semmiféle ennél bonyolultabb szerkezetet. Fű alatt rafináltan összekötő szálakat, rizómákat. Illetve: a kollázs fogalma is bővíthető, tovább dúsítható, akárcsak a nosztalgia fogalma. Hát rajta!

– *A meztelen folyó című könyvedben a két meghatározó állomást, élethelyszínt, a Vajdaságot és Budapestet összekötő folyó és a tenger válik alapmotívummá. A kötetben ismét az emlékezés, a múlt felidézése, egy családtörténet fragmentumainak összeillesztése kerül középpontba: „Rakosgatom a szabálytalan darabkákat, akárha pasziánszoznék reszketeg. Mintha holmi rég elil-lant, elszelelt, csaknem elszellentett időt szeretnék valahogy visszahozni, s mintha én is ott szeret-nék lenni benne megint, a régiek között, és mintha másképp kívánnám a dolgokat megtörténtenii.” – olvashatjuk egy helyen. Hogyan született meg ez a „folyópróza”?*

– Valószínűleg úgy, hogy az Argentína-könyv és a *Király album* mellé kellett még egy harmadik, hogy valamiféle trilógia jöjjön létre. Valahol mindhárom opus ott van a regény határán (a *Király album*ot például egyes kritikussaim regénynek látták), s a három együtt adná ki azt, ami ugyancsak valahol a regény határán maradna, csak jóval vastagabb prózai művet jelentene így együtt. Ugyan sok részből állót, de témájában, hangnemében, miliőjében összefüggőt. Ez lenne az én egymáshoz tapadni kívánó novelláimból, elbeszéléseimből, műfajtalanságaimból álló háború-béke könyvem, valamennyi darabkájával az újabb balkáni katalizma erőterében, még akkor is, ha némelyik sztori jóval az azt megelőző időkből játszódik. Mert ha jobban odafigyelünk – magam is nagyot csodálkoztam ezen –, a szereplők mögött akkor már ott kurrog, vonyít, üvölt és brökög hajmeresztőn, földrengést jelezve az összes állat, csak épp senki nem figyel oda, vagy nem tulajdonít ennek különösebb fontosságot. Képletesen mondom, persze, közben látom magam, ahogy én se figyelek oda rendesen az eljövendő háború összes, valamely ismeretlen erő által odavezényelt, előttem felsorakozó ómenére. Ha több eszem van, lehet, hogy a saját szö-vegeimből is megjósolhattam volna ezt-azt magamnak. Szóval, próféciaikat félre, egyben

ez az én menés-maradás könyvem úgyszint, amelyben sokkal nagyobb utat járok be, mint a valóságban: az újvidéki Teleptől a budapesti Király utcáig. Mert ez a tényleges útvonal, ha némi kitérőkkel is: Telep–Király. Kertváros–Belváros. Periféria–Központ. Maga a meztelen folyó pedig természetesen a Duna, amelynek mentén főlvándoroltam, és amelyik – a Tiszával együtt – életem meghatározó folyója. Szentendrén állt össze ez a kötet, nem messze a Szamár-hegytől, a Pap-szigettel szembeni domboldalon, ahol magyarországi nagybátyámnak kornyadozik egy kis romos háza – prima rálátással a Dunára. (Az enyéim között született, ahogy tréfálkoztak egyesek, célozván a szentendrei szerbségre.) Sokáig oda jártam ki, ahogy most is, néztem az ismerős vizet, és rájöttem arra, ami nem nagy ügy, csupán a lényeg: a leghasznosabb, leghosszabb és legpompásabb híd valójában nem más, mint maga a folyó. Ugyanakkor a címet egy újvidéki látogatásom eredményezte, melynek alkalmával kiálltam az egyik szétbombázott, vízbe omlott híd csonkjára, s valósággal letaglózott az ember építette hidak nélküli folyó képe. Meztelenül nézett ki. Tiszta pornográfia. Azt a tájképet nem ismertem úgy. Döbbenetes volt, akárcsak az önmagába omlasztott, kétlyukú, hosszú alagút a folyó túlsó oldalán, amelyen keresztül régebben a tévébe jártam dolgozni. És az sem volt semmi, hogy magát az emeletes épület szinte térdmagasságúra gyalulták a levegőből, messze szórva pörkölt alkatrészeit annak a kis bábeli toronynak is, amely ötnyelvű műsorát sugározta volt a Vajdaság színes összetételű népe számára, mielőtt lesújtott volna az istenek elvétett haragja. Egészen groteszkért pedig csak közelebb kellett jutni valahogy. Mert közelről láttam meg, mi is az, ami amolyan gyászos zászlóként lengedez egy hosszú rúdon a szarrá lőtt szerkesztőségek romjai fölött. Márpedig az egy bekormozódott falicsésze volt a férfiklotyóból, nem más, épp a mi egykori redakciónk magasságában. Új idők jelképe. No comment. Illetve lett...

– *Legutóbbi köteted a több mint két évtized hasonló tematikájú szövegeit egybegyűjtő Vágyak gyűjteménye, amelynek konstruáló motívuma a szerelem és az erotika. Te is csatlakozol tehát azokhoz az írókhoz, akik a szexualitás, a testiség ábrázolásával, kibeszéletlen kérdéseink nyílt, olykor szabadszájú kimondásával célul tűzik ki a tabuk megtörését. A szerkesztő, Reményi József Tamás írja az indító kisregényről a könyv utószavában: „A Szerelem, szerelem – stílszerűen szólva – még egyetlen nagy, elnyújtott orgazmusa a tájainkon ’68 óta mindig csak esedékes, de soha le nem zajlott szexuális-literális forradalomnak, a pincérnő „begyűjtője” viszont kifinomult és technicizált arzenálja birtokában is csupán (?) az elemi érzelem-maradványokban bízhat már.”*

– A polgárpukkasztás és tabudöntögetés a korai sympós időkhöz tartozott inkább. Akkor még – bármennyire bosszantott is – inkább örültem annak a hisztérikus sivalkodásnak és szemforgatásnak, amely egy-két erotikus sztorimat fogadta, mint sem, közben azért csodálkoztam ezen a bevöröslött túlreagáláson. Mondom, idegesített is, de azért mindenképpen jobb volt, mint a süket csend. Emlékszem, egyszer még a nyomdai munkálatokat is leállították az erotikus számba készült Bataille-fordításom miatt, mert az egyik szedő állítólag megtagadta, hogy ilyen ocsmányságon dolgozzon. Ez vitát kavart, hogy erre van-e joga, mire az illetékes pártillető a lapkiadó részéről azzal zárta le az elvi diszkussziót, hogy egy öntudatos szocialista munkásnak igenis van. A *Világ, én ma felébredtem!* című könyvem némelyik írása nyomán – pár közülük megtalálható a *Vágyak gyűjteményében* – meg egyenest olyan kritika ért, hogy nyilván valamiféle zilált lelki alkat vagyok, deformált és perverz alak, következésképpen nincs semmi keresnivalóm nem csupán egy szerkesztőségben, hanem egyáltalában az irodalomban (lám, lám, ugye, az „extrém elmeállapot gyümölcsei”...). Eltöprengtem hát azon, hogy tényleg mit keres pl. Henry Miller a literatúrában, vagy Janus Pannonius és Apollinaire, de akár a lesbikus Szapphó. Utóbbinak ismert szexuális praktikáit akár élete kockáztatásával is igyekezett volna meglesni drága ítésem, amennyire habitusát ismertem. Egyik későbbi beszélgetésünk alkalmával, több év után is olyan jól emlékezett ez az ember az én inkriminált szö-

vegeim legapróbb részleteire, hogy el kellett gondolkodnom: állunk, de hogyan is ezzel? Le kellett vonnom a következtetést, miszerint ha nem is minden egyes eset nevezhető az alszentség súlyos megnyilvánulásának, de ez igen. Aztán meg már a háború alatt történt, hogy az egyik magyarországi provinciális laphoz került vajdasági kollégát kirúgták állásából, mert sorozatban kezdte közölni a *Szerelem, szerelmem* szöveget. Nagyszerű! A *Vágyak gyűjteményén* viszont nem háborodott immár fel senki, és ez így is lenne rendjén. Jobban szeretem, és inkább kívánom már, hogy az esetleges irodalmi értékeivel foglalkozzanak, hiszen életünk oly kiszakíthatatlan, mellőzhetetlen része a szexualitás, hogy azt már fárasztóan banális újra és újra, mintegy védekezésül hangsúlyozni. Persze, érthető az érzékenység, hiszen e téma körül, akár a 40-es lábú pincérnő formás végtagja körül, izzanak az emberiség kezdete óta legvadabbul a szenvedélyek, itt születnek a legnagyobb örömek és a legnagyobb bánatok. És nincs isten, se földi helytartó, amelyik ezt a maga által teremendő rend nevében maradéktalanul megakadályozhatná.

– Az említett téma megjelenítéséhez a barokk stílusra rájátszó, burjánzó nyelvezetet teremtettél. Miért?

– Mert vágytam rá nyűszítve. Kívántam reszketve, és úgy éreztem, ez a nyelv viszont kíván engem. Meg hogy a téma is ezt kívánja: az indulatos, szenvedélyes, rögeszmés, határtalan, birtokolni vágyó szerelem – bolondulásig. Szóval, nem egy Raymond Carver-i minimalista helyzet. Egyébként erotikus közegben maga a nyelv is duzzadni tendál, mindenféle nedveket eresztetni, önnön nedveiben burjánzani. Recsegő-ropogó, csikorgó ellenállással ugyan, mert még nem igazából idomult hozzá a maga grammatikájával és egyebével, de képes erre a mi szép magyar nyelvünk ugyancsak, ám még dolgoznunk kell rajta. Legnagyobbink után is akad ezen a területen bőven teendő. Hiszem, hogy az egyre inkább felzárkózó nőirodalom sokat segíthet ebben, hogy meglegyen a remek női Pszichénk is például. Aztán egyszer mindannyian találkozzunk majd, nők és férfiak: az éjszakai állatkertben. Más megoldás nem nagyon van.

– Több kritikusod ízig-vérig posztmodern írónak bélyegez. Ugyanakkor egy korábbi interjúban így fogalmazol: „Valahol olvastam, hogy a posztmodern egyetlen ellenszere az érzelmesség.” Mintha az újabb könyvekben előtérbe kerülő nosztalgikus felidőzés és ironikus beszédmód azért is válna fontossá, hogy ezáltal a posztmodern prózapoétikai eszközök ellenpontozódjanak. Milyen a viszonyulásod a posztmodernhez?

– Néha kezet fogok vele, de nem sokat beszélünk egymáshoz. Ugyanis nem igazából tudunk felszabadulni kizárólag egymás társaságában. Tréfát félre, én nem hiszem, hogy jó dolog eltökélni, márpedig ez és ez vagy, aztán kínosan ügyelni, nehogy lelépj az önmagad számára húzott stráfról, még ha az a posztmodern talányos szélességével bír is. Ellenkező esetben arra a katonára emlékeztetsz, akit a második világháborúban ott felejtettek strázsán valamelyik isten háta mögötti szigeten, ő pedig csak rója-rója oda és vissza a lépteket, hogy már csak a feje látszik ki az önmaga koptatta árokból, és rövidesen már esélye se lesz, hogy onnan kilásson. Én valahol a modernizmus talaján keletkeztem, valami meg tán lett is belőlem arrébb tutajozván, többé-kevésbé más, azonban ezt hadd ne én állapítsam meg, hogy mi. Hagynám ezt a munkát másra. Ellenben annyi tán igaz, hogy a lyotard-i teendőket a magam szintjén érezve-értelmezve vághattam neki egykor a két zöld fülemmel, részben izomból a Nagy Elbeszélések félretologatásának (meg a Nagy Mellébeszélésekének), legalábbis úgy rémlik, valami ilyesmi lebeghetett a szemem előtt, közben meg azon dolgoztam, hogy a magam birodalmát, „a” vagy „b” irodalmát felépítem, persze a rációnak egy módosított, véleményem szerint rugalmasabb változatát követve. Közben sose zártam ki a történetmondás örök eszközét, mert azzal kizártam volna magam is a játékból. És nem zártam ki az érzelmességet sem, amelyet viszont jobbik pillanataiban tán az ironia eszközével sikerült kellő távolságban tartanom. Meg

humorral, amikor formában voltam. A magam groteszkjeivel elegyítenem a romantikát, amelyet itt inkább a nosztalgia szűkebb értelmezéséhez hasonlóan használok, közben nem érdeml meg ezt a szimplaságot és pongyolaságot... Mindegy, annak egyszer tényleg megörültem, hogy az érzelmesség lenne a posztmodern elleni penicillin. Aztán van olyan is, hogy az alkotás melankóliája, de az túl messzire vezetne itt. Különben se olvastam még végig Földényi F. Lászlót, vagy a volt jugó kollégámat, a szlovén Aleš Debeljakot.

– A meztelen folyóban mintha a történetmondás és az írás létjogosultsága is megkérdőjeleződne, amikor így fogalmazol: „Már nem szoktam tudni, miért és kinek írok – én. Kit érdekel? Egyáltalában. Engem se érdekel más baja (roppantul), elmúlt ez az ifjonti lelkesedés...” Mégis mi az írás tétje a számodra?

– Végére a legnehezebb? Legkönnyebb? Nos, ha folytatnánk az idézetet, akkor ugye gondolatilag így valahogy alakul ez tovább ott: minek az írás, csak hogy van ez a valami a mondatokkal, meg a zavarón súlyos, tolakodó mögöttesükkel, s hogy hozni kéne még valamit, ami hozatni akarja magát. Aztán megint jön egy sor kétely, egy sor más, már ahogy az a duplex ürge ott – a kötetben – tépelődik magában, meg ahogy egyáltalában kétkedik, viaskodik a normál ember a pro és kontrák ritmusában. Viszont maga a könyv bizonyítékul szolgál a pozitív döntésre. A tétet meg értsem úgy, hogy mitől születik meg ez a pozitív döntés? Imádok állati példákkal dobálózni. Azt mondják, a cápa elsüllyed, ha nem mozog előre. Úgy harmincévnyi írás után mi a tét? Hát nem a jólét, de mégiscsak és abszolúte: az értelemmel bíró lét. Egy író számára.

(Az interjú 2006. március 30-án készült.)